

Ook de Rijn en Zon wordt een stellingmolen die graan zal gaan malen.

Dit alles op en rond het Paardenveld. Waar komt die naam vandaan?

Vóór 1528 heet het lege terrein langs de stadswal het Sint Jacobskamp. De lakenwevers zetten hier hun ramen op om de stoffen erop te laten drogen.

Met de bouw van kasteel Vredenburg in 1528 moet de paardenmarkt, die tot dan plaats vindt op het Catharijneveld, verdwijnen. Voortaan vindt de markt plaats op het Sint Jacobskamp dat nu Paardenveld gaat heten.

Met de sloop van het Vredenburg in 1578 keert de paardenmarkt terug naar zijn oude plek, maar het open terrein aan de wal behoudt tot op heden zijn zestiende eeuwse naam.

Van al de landelijkheid - zie de schaapskudde - en bedrijvigheid is niets terug te vinden op het huidige

Paardenveld. In de loop der tijden raakte het terrein bebouwd. Alle molens verdwenen: de Meiboom en de Rijn en Zon in 1912.

Maar terwijl van de eerste molen de gevelsteen te vinden is in de tuin van het Centraal Museum, is die van de tweede aangebracht in de enige molen die Utrecht nu nog rijk is. Aan de Adelaarstraat staat de nieuwe Rijn en Zon, opvolger van die op het Paardenveld. Recentelijk is deze molen, die al behoorlijk in verval raakte, gerestaureerd.

Op de gravure zien we twee heren in lange jas en met steken op het hoofd spreken over de bouw van de Rijn en Zon of over het schavot. Zo rustig als zij daar toen konden staan, zou dat thans daar niet meer kunnen. Maar verder zijn deze twee heren niet anders dan twee redacteuren van uw maandblad die ter plekke na meer dan tweehonderd jaar poolshoogte gingen nemen. *C. Staal*

De St.-Servatius-Abdij en Utrechts Stadsuitleg (2)

De tout temps, la ville a vécu de la campagne . . .

Beschouwt men het kroniekverhaal van de stichting van de Servatius-abdij enkel onder de belichting van middeleeuwse kloostergeschiedenis, dan is met wat wij erover mededeelden in grote lijnen het meeste wel gezegd. Misschien zou een buitenstaander in de mediaevistiek zich alleen nog kunnen afvragen, waarom de beide bisschoppen uit deze periode wier „eerste zorg gold de verzameling van legerbenden“, - om Moll 1) te citeren - zich zo interesseerden voor een zusterklooster, dat in dubio verkeert over de keuze van een orde.

Wilbrand, in de kroniek als de grote weldoener der Servatiusabdij opgevoerd, wiens „gansche loopbaan was die van eene krachtige, dikwerf wreede, maar ook trouwhartige soldatennatuur, die voor kerkelijke zaken slechts kleine belangstelling kon koesteren“ (Moll), zag hoogstens iets in een kloosterfundatie als het ging om een „Wiedergutmachung“ voor de moord op zijn voorganger Otto door de Drenten, of in het geval van de Utrechtse Servatius-abdij als laatste rustplaats voor zichzelf bij wijze van „Rückversicherung“, nadat hij zijn „schoone dagen verroekloosd en verdaan“ had. Misschien heeft in Wilbrands optreden de keuze van een laatste rustplaats bij zijn interventie ten behoeve van de abdij in geen enkel opzicht zelfs voorgezeten. Er zijn immers redenen om aan te nemen, dat het stichtingsverhaal van deze abdij meer onthult over een moment uit de Utrechtse stadsgeschiedenis, dan over die van het klooster. In dit opzicht gaat van de thans nog gangbare naam „Ser-

vaas-bolwerk“, waar eens de abdij stond, reeds een bepaalde suggestie uit.

Wil men een wat genuanceerder kijk geven op mogelijke achtergronden van het overplaatsen van dit klooster van Abstede naar binnen de stadsmuren, dan verschafft de studie van Steinbach 2), voortbouwend met name op de onderzoeken van Pirenne en Ganshof, over de verhouding „Stadgemeinde und Landgemeinde“ uit 1948 uitstekende inzichten voor de vraagstelling in het algemeen en zorgt Immink 3) diepgravende beschouwing omtrent „De Stadsrijheid van Utrecht“ uit 1942 bij de concretisering wellicht voor een breder perspectief.

Te lang en te gemakkelijk zijn een aantal variërende verschijnselen vroeger onder de brede noemer van het begrip stad gebracht, waardoor de ontwikkelingsgang een weinig doorzichtig beeld pleegt op te leveren. Het nieuwe stadstype, dat zijn aanvang neemt in de 11e eeuw en als bakermat het gebied tussen Seine en Rijn aanwijst, is essentieel verschillend van zijn voorganger. Van de oudheid af, zowel in oost als west, is naar Steinbachs oordeel, de stad primair zetel van de heerser, centraal planbureau, waar het bestuurlijk element de overhand heeft. De voortzetting van deze steden uit de Romeinse tijd in het noorden, welke een soortgelijke structuur vertonen, zijn de „civitates“, waar veelal dan een bisschopszetel het bestuursmiddelpunt vormt.

Terecht merkte Ketner 4) al op, dat in de Merovingische tijd Trecht niet werd gezien als een oude stamhoofdstad van een Romeinse provincie, geen „civitas“ dus, ofschoon er een bisschop resideerde, maar

als een „vicus”, term gebruikt voor plaatsen van ondergeschikt belang, wier handel ook niet of nog niet van internationale allure was. Pas in de Karolingische periode groeide Trajectum in zijn „civitas”-rol. Gewoonlijk leunt in het pre-urbaine tijdvak van de vroege middeleeuwen een nederzetting van kooplieden tegen de „civitas” aan, maar de handel moest het aanvankelijk meer hebben van de rondtrekkende negocianten, die op gezette tijden met het landvolk rond die „civitates” en „vici” samenkwamen.

De stad - nieuwe - stijl in de 11e eeuw voorzichtig opkomend, is van een veel andere makelij. De dragers van de nieuwe ideeën vangt Steinbach in de term „Gewerbebürgerschaft”. Gewoonlijk ziet men deze lieden het oude centrum verlaten om zich in de met palissade en wallen versterkte „burgus” te gaan vestigen. Deze „Gewerbebürgerschaft” is een verbinding van kooplieden en handnijveren samen, die het aandurven zich aan de stad over te geven zonder nog langer bij de produktie van de landbouw direct betrokken te zijn. Zij durven zich afhankelijk te maken van het marktaanbod van iedere dag. Op dit „van iedere dag” moet wel de nadruk vallen. Deze kooplui van de nieuwe signatuur reizen niet meer zoals hun voorgangers van plaats tot plaats en van klooster tot klooster de markten af om hun waren te slijten. Zij laten de potentiële kopers naar zich toe komen; zij verkopen van de huisdeur af. Onder economisch opzicht is de dagmarkt bij uitstek het criterium voor het stad-zijn nieuwe stijl. Deze dagmarkt kan gepaard gaan met week- of jaarmarkten, doch soms ontbreken de laatste zelfs in grote steden geheel. Wat men tracht te verwezenlijken in deze nieuwe leefgemeenschappen is een maximum aan rendement bij een minimum aan bureaucratie.

Sociaal gezien vertonen deze conglomeraties nog een verder kenmerk: de groep heeft zich ook onttrokken aan de bescherming van de vroegere leefgemeenschap, de bescherming van het oude familieverband in de agrarische sfeer, om een nieuwe te smeden in de stadsvrede, die een „quasi-maagschap” doet ontstaan, waar het onderling uitvechten van veten wordt tegengegaan en waar zo nodig gemene zaak wordt gemaakt tegen de machthebber in het oude centrum.

Voor Utrecht is deze situatie als in een open boek gegeven: het oude Romeinse castellum; de „vicus”, later „civitas”, waar de bisschop domineert en waar te gereder tijd de „Gewerbebürgerschaft” zich terzijde neerzet in de handelswijk Stathe. Een gemeenschap, die pasklaar voldoet aan Steinbachs definitie „... eine auf Gedeih und Verderb verbundene politische Willensgemeinschaft der werktätigen Bürger, ein Treuverband gegenüber dem Stadtherrn, eine Schutzgemeinschaft gegenüber Fremden und eine Hilfsgemeinschaft unter sich”.

De magneetwerking, die van de stadscentra in het verleden is uitgegaan, heeft niet nagelaten haar neerslag te vinden in de ontelbare stadsgeschiedenissen. Wat daarbij meestal niet tot zijn recht komt, is de

tussenzone van de ommuurde en/of omgrachte stad. Dit is het gebied van de „stadsvrijheid”, de „klokslag”, de stad en haar uitburens - om een Friese term te laten vallen 5) - het gebied, dat hoewel agrarisch, toch met een stuk stedelijk stigma wordt gestempeld. De „overgave” aan de stad zonder nog langer bij de produktie van de landbouw te zijn betrokken, in de geest van Steinbach, is inderdaad een kenmerk, maar een minder absoluut dan ogenschijnlijk het geval is. In dit opzicht mag nog eens in herinnering worden gebracht de recente uitspraak van Alberts 6) dat men niet „steeds en uitsluitend de begrippen stad en handel, subsidiair nijverheid met elkaar moet verbinden; ook de agrarische elementen speelden in vrijwel elke stad een rol”.

Welnu: de verbinding tussen stad-puur en platteland-puur wordt in de regel gevormd door de strook van de stadsvrijheid. In dubbel opzicht is dan de uitspraak waar over de stad „die te allen tijde van het platteland heeft geleefd” 7), omdat men primo op het agrarisch produkt bleef aangewezen, zodat half-stedeling half-boer een regelmatige verschijning vormt, maar dat secundo het landelijk gebied der stadsvrijheid het soms willig, soms onwillig object is tot het stillen van de permanente landhonger der steden.

Voor Utrecht danken wij aan Immink - zoals reeds gezegd - de fundamentele en uitvoerige beschrijving van het verloop van de ontwikkeling der buitengerechten. Met bewonderenswaardige toewijding en scherp observatievermogen werd de genesis van dit tussengebied met het grote aantal buitengerechten, die in de 19e eeuw de gemeente Utrecht mede zouden gaan uitmaken, nagegaan. Duidelijk komt voor de onderscheidene buitengerechten, waar bijv. de bisschop de dagelijkse jurisdictie bezat, naar voren dat mede, en zelfs daarboven, ook de stad een jurisdictie uitoefende, dus buiten haar stadsmuren en ook allang voor deze waren uitgelegd. Landerijen derhalve, welke worden omschreven als te liggen buiten de stad, maar toch „in juri(s)dictione civitatis Trajectensis” (binnen het rechtsgebied van de stad Utrecht) heten te zijn. Immink heeft zich niet aan de indruk kunnen onttrekken, dat al die verschillende kleine buitengerechten een gebied omvatten, dat vroeger een eenheid als marke bijv. representeerde, terwijl toch die gerechten - ongeacht onder welke „heer” ze ressorteerden - „in der stat bescermenesse waren”. De stad kon er haar politionele voorschriften doen handhaven en beschouwde terecht die „uitburen” als onderzaten.

Wanneer Immink toe is aan de beschrijving van de buitengerechten, liggende ter oostzijde van de stad, dan komt in grote lijnen zijn betoog hierop neer, dat oorspronkelijk wat betreft de gebieden van de latere gerechten Oudwijk en Abstede vóór het aanleggen van de stadsgracht, waarbij aan 1318 wordt gedacht, en vroeger nog, vóór het maken van de stadswal er „noch een kunstmatige, zichtbare, grens tusschen

Oudwijk (inclusief Abstede) en het oostelijk deel van de binnenstad... heeft bestaan. Staat enerzijds vast, dat buiten de stadspoorten min of meer stedelijke woonkernen ontstonden (voorsteden), anderzijds strekte de stadjurisdictie zich daarbij uit over een complex zuiver agrarisch land.

Lezen wij met dit alles in gedachte het kroniekbericht nog eens op dit punt na, dan staat in de aanhef dat de Benedictinessen-abdij gelegen was „buiten de stad in het land bij een brug en bij de „villa (hof) gethen Abstade“. Het terrein binnen de stad, waarheen de abdij zal worden verplaatst en waarop S. Servatius zelf het oog zou hebben laten vallen, draagt kennelijk nog een niet-stedelijk, maar agrarisch karakter. De man, die het exploiteert, is een hovenier (gardenier?), die niettemin al binnen de stad en wel aan het einde ervan t.w. de oostkant woont. In de voorstelling van de kronieker is het derhalve manifest, dat ten tijde van bisschop Otto - want hij laat op zijn kosten de zusters in 1225 naar de nieuwe verblijfplaats verhuizen - de stadsmuur aan de oostzijde bestaat of in oprichting is. Met deze constatering vinden wij - onder verbetering van Immink's datering vóór 1236 in ± 1225 - toch aansluiting bij diens aanmerkelijke constructie. Aanvankelijk is er een vrije overloop tussen Oudwijk - Abstede en de oorspronkelijke Nieuwe Wijk, zijnde de burgernederzetting Sathie. Hij vervolgt 8) dan:

„Indien Oudwijk inderdaad ouder was dan de stad, rijst de vraag, hoever het gebied van deze nederzetting zich uitstrekte, toen de stad nog niet bestond. Een blik op de kaart toont aanstonds, hoezeer deze vraag gerechtvaardigd is. Het blijkt immers, dat de grens tusschen Oudwijk en de stad wordt gevormd door de oostelijke stadsgracht. Hoe was dus de toestand, toen deze gracht en de ten westen daarvan staande muur nog niet bestonden? En wanneer is deze kunstmatige grens in het leven geroepen? Indien het waar is, dat de passage in het Liber albus: „Int iaer ons Heren dusent CCC ende achtene doe groef de stat van Utrecht horen borchgrave om hoer stat“, in het bijzonder betrekking heeft op de oostelijke singelgracht, zou dus vóór dat jaar althans deze scheiding tusschen Oudwijk en de stad niet aanwezig zijn geweest. Dan was er echter nog de muur. Deze bestond daar ter plaatse in ieder geval reeds in 1252. Verder kunnen we langs indirecte weg bepalen, dat hij ook reeds vóór 1236 moet hebben bestaan. In of omstreeks dat jaar immers werd het klooster van St.-Servaas uit Abstede overgebracht naar de stad, nl. naar de plaats, waar thans nog het Servaasbolwerk de herinnering aan dit klooster levendig houdt. Het klooster werd dus klaarblijkelijk vlak achter den muur weer opgericht. Zou wellicht de aanleiding tot die verplaatsing zijn gelegen in de omstandigheid, dat kort tevoren het desbetreffende gebied binnen de stadsmuren was komen te liggen, dat

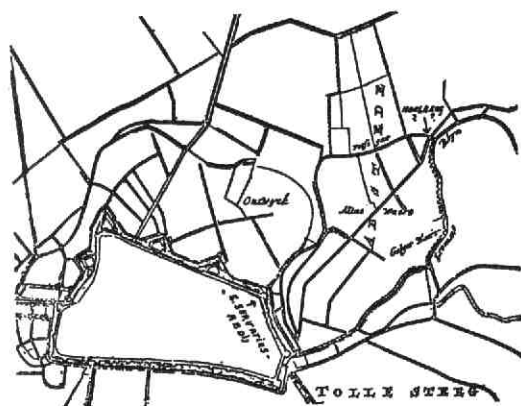
m.a.w. de muur daar ter plaatse eerst kort geleden was gemaakt? Zekerheid hieromtrent is niet te verkrijgen; het lijkt echter niet onwaarschijnlijk.”

Niet zonder opzet schreven wij, dat de muur dan in 1225 bestaat of in oprichting is. Dit laatste vindt misschien enige grond in de omstandigheid, dat Wilbrand, Otto's opvolger, dus na 1227, het jaar van Otto's overlijden, de abdij van St.-Servatius uitboeide 9) met het allodiale goed Galghewerde (1232) en de inkomsten 10) uit de kerk van Wercunde = Werkhoven en niet Werkendam, gelijk het Monasticon abusievelijk mededeelt. Ook de eerste steenlegging voor de abdijkerk geschiedt door bisschop Wilbrand, zodat in ieder geval een deel der bouwactiviteiten met betrekking tot „Servatius-binnen-de-muren“ na 1225, jaar van de genoemde overbrenging en na 1227, sterfjaar van bisschop Otto, doorgang gevonden moet hebben. De gedachte, die zich onwillekeurig opdringt bij een combinatie van de voorhanden gegevens, is, dat minstens van bisschoppelijke kant er belang blijkt te liggen bij een verplaatsing van het klooster. Bisschop Otto betaalt de kosten van de overbrenging, terwijl Wilbrand diep in de beurs tast door afstand te doen van zijn „allodium“ Galgeward en van de inkomsten uit de parochiekerk van Werkhoven en de kapel van Odijk. Wat kan er de bisschop van Utrecht aan gelegen geweest zijn of er een nonnenklooster enkele kilometers verder van de stad lag of daar binnen? In de karakterisering van het type-nieuwe-stijl, laat Steinbach deze „Gewerbebürgerschaft“ zich opstellen als een „Treuverband gegenüber dem Stadtherrn“. Zulks betekent in casu voor Utrecht, de bisschop. Echter: hoe zeer en hoe vaak in de latere middeleeuwen stad en bisschop elkaars verklarde tegenstander zijn, er waren ook perioden van samengaan, zodat het „vriend en vijand tevens“ van toepassing moet zijn. In concreto bestond er zulk een samengaan van bisschop Otto en de stad toen in 1224 Geldersen en Hollanders de stad belaagden.

Wanneer men zich verdiept in de uitleg van middeleeuwse stadscentra ten koste van de omringende „voorsteden“, dan constateert men duidelijk, dat het opportuniteitsbeginsel bij de aanleg van stadsverdedigingswerken korte metten pleegt te maken met wat als obstakel voor de defensie of als mogelijke uitvalsbasis of egelstelling voor een aanval wordt gezien. Toen bijv. vrij laat in de middeleeuwen de stad Leeuwarden 11) behoeft bleek te hebben aan een wijdere grachtengordel, werd zelfs de oude parochiekerk met alle daaraan verbonden moeilijkheden „naar buiten“ gewerkt. Herhaaldelijk zien wij in troebele tijden rond een stad liggende kloosters naar binnen de muren geplaatst en de er buiten liggende opstallen gedemolierd.

De conclusie waartoe onze overwegingen vermoedelijk wel zullen mogen leiden, zou kort geformuleerd

kunnen luiden: de in Abstede gelegen monialen-abdij moest ten algemene stadsnutte verdwijnen. Ter bespoediging van de procedure werd St.-Servatius ingeschakeld om de onteigening voor de nieuwbouw binnengrachts te verwezenlijken, terwijl de bisschop volens of nolens voor de benodigde schadeloosstelling zorgde. Uiteraard blijven er altijd vragen over. Indien het hier veronderstelde de juiste beweegreden zou zijn, waarom werd dan niet een zelfde maatregel genomen tegen de wat noordelijker, eveneens in Oudwijk sinds een eeuw bijna buiten de muren gelegen Benedictinessen-abdij genomen? Slechts een preciezere kennis van de strategische positie van het verdwenen klooster in Abstede „naast de brug” zou hier antwoord kunnen bieden. Dat wij niet ver bezijden de waarheid kunnen zijn door aan „de brug bij de villa Abstede”, waar het klooster aanvankelijk naast lag een strategische sleutelpositie toe te kennen, blijkt uit de nauwkeurige omschrijving van dit gebied

De Cisterciënserinnen S. Servatius-Abdij binnen de stadswal en haar voorgangster de Benedictinessen-Abdij bij de Hoelbrug (?) in Abstede buiten de stad.

in een verkoopakte van tienden in 1249. Bij de annotatie van deze oorkonde, ging Ketner ervan uit, dat de Hollebrugge, later ook wel Heul- of Hoelbrug genaamd, - hetgeen wijst op een stenen eenbogige brug - daar lag, „waar de zgn. Oude Steenweg (de tegenwoordige Abstederdijk) de Minstream passeerde”. (Zie kaart).

Deze Abstederdijk, waaraan of waarbij de abdij aanvankelijk lag, bleef tot 1290 de enige oostelijke toegangsweg van Utrecht, hetgeen strategisch natuurlijk zijn consequenties inhield. Men kan zelfs verder teruggaan in de geschiedenis en zich beraden over de naam Abstede. Volksetymologisch is de verklaring van „stede voor de abt” voor de hand liggend en ook niet ongebruikelijk. Vergeten wordt daarbij dat er ter plaatse wel van een abdis, maar niet van een abt sprake is geweest, zodat deze afleiding derhalve te verwerpen is. De meest recente (13) opvatting neemt

als afleiding: Abban = van Abbo en statha „aanlegplaats” of „stadi” = plaats of stede. Zouden wij aan het begrip „aanlegplaats” (vgl. Dorestad) moeten vasthouden, dan biedt de kruising Minstream - Oude Steenweg daarvoor geen ongeschikt punt.

Wat hiervan ook zij: als invalsweg moet dit punt een belangrijke rol hebben gespeeld. 14) Reeds in 1132, wanneer de broer van de Hollandse graaf Dirk VI, nl.

Floris de Zwarte, onrust brengt in het Sticht, ontmoeten wij het. De burgers van Utrecht hadden Floris de Zwarte, tegen de belangen van de bisschop in, acces verleend en de stad voor hem ter beschikking gesteld. Toen Floris, in die gespannen situatie op een keer, niets vermoedend, de stad Utrecht verliet, werd hij plotseling aangevallen. Naar de Annalen van Egmond berichten, ging hij op de vlucht, en terwijl hij probeerde naar de stad terug te keren, - wat hij ook zou hebben gekund, - verzwikte zijn paard op de plek, die Abbenstade wordt genoemd, het been, viel Floris en werd gedood. Honderd jaar later heeft vermoedelijk een kloostercomplex ter plaatse in de veelvuldige oorlogssituaties aanleiding gegeven tot bezorgdheid bij zowel de bisschop, als de stadbewoners.

Vraag, welke verder blijft intrigeren, is verder waarom bisschop Wilbrand - en onder welke voorwaarden - zijn volgeigen bezit Galgewaard opgeeft? Was dit, getlet op de naam, ook nog de plek waar de executies aan de galg plaatsvonden, welke uit de uitoefening van de hoge jurisdictie van de heer voortvloeiden?

Zeker is echter, dat in Abstede, Galgewaard en in andere streken in de omgeving, o.a. Heemstede, St.-Servaas de gehele middeleeuwen door sterk geëgd is gebleven. 16) Bovendien levert het kroniekverhaal een bevestiging van de schenking van Galgewaard, die anders alleen vaststond via een latere optekening. 17)

Aanvullend is ook de kroniekmededeling over de schenking van de kapel van Odijk, die een annex was van de moederkerk in Werkhoven. Minder juist is, dat de kerk van Werkhoven, d.w.z. de inkomsten ervan, zonder meer aan de Servatius-abdij werden geschonken. Immers, paus Gregorius IX staat slechts een gedeeltelijke uitkering uit die inkomsten van de kerk van Werkhoven toe, 18) omdat de orde van Cîteaux geen kerken mag bezitten, waardoor misbruik zou ontstaan.

Een bevestiging van deze schenking van Werkhoven en wel naar de norm van paus Gregorius IX, geeft in 1245 de elect-bisschop Otto. 19) Door de binding van de moederkerk Werkhoven met haar dochterkapel Odijk, een band die zelfs in de 16e eeuw nog

blijkt te bestaan, wordt duidelijk, waarom de abdis van St.-Servaas te Utrecht in Odijk collatrix is. De vraag van de schrijver 20) der recente parochiegeschiedenis van Odijk: „hoe zij aan dit recht gekomen is, weten wij niet.” is hiermede opgelost. Die oplossing bevestigt dan tevens weer de waarheid, die in Werkhoven - Odijk weinig waardering zal wegdragen: „de tout temps, la ville a vécu de la campagne”!

M. P. van Buijtenen

Noten

- 1) W. Moll, *Kerkgeschiedenis van Nederland vóór de Hervorming*, dl. II 1e stuk, Utrecht (1866), p. 113.
- 2) F. Steinbach, *Stadtgemeinde und Landgemeinde*, Studien zur Geschichte des Bürgertums, Rheinische Vierteljahrsblätter, Jhr. XIII, 1948, S. 14 ff. Op de door Steinbach aangegeven thematiek werd ingegaan in: M. P. van Buijtenen, *Frieslands Middeleeuwse marktrechten*, Leeuwarden, (1964).
- 3) P. W. A. Immink. *De stadsvrijheid van Utrecht*, in: „Opstellen, aangeboden aan Prof. Jhr. Dr. D. G. Rengers Hora Siccama”, 1906-1942, Utrecht, (1942) p. 314.
- 4) F. Ketner, *De betekenis van vicus in de Utrechtse oorkonden*, in „Jaarboekje Oud-Utrecht”, 1960, p. 50.
- 5) O. Postma, *De Friesche Steden en haar „uitburen”*, De Vrije Fries, dl. XXXVI, 1941, p. 102.
- 6) W. Jappe Alberts, *Geschiedenis van Gelderland van de vroegste tijden tot het einde der middeleeuwen*, 's-Gravenhage, 1966, p. 20.
- 7) Geciteerd door F. L. Ganshof, *Over stadsontwikkeling tusschen Loire en Rijn gedurende de Middeleeuwen*, 1944, p. 11.
- 8) Immink, *op. cit.*, p. 373.
- 9) *Oorkondenboek van het Sticht Utrecht*, dl. II, 's-Gravenhage, 1940, nr. 848, p. 268.
- 10) *OBSU*, dl. II, nr. 857, p. 279.
- 11) M. P. van Buijtenen, *St. Vitus van Oldenhove*, AAU, dl. 68, 1949.
- 12) *Oorkondenboek van het Sticht Utrecht*.
- 13) M. Gysseling, *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226)*, (Tongeren), 1960, in voce.
- 14) *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, dl. 2, Antwerpen, Brussel, Gent en Leuven, 1960, p. 104.
- 15) *Annales Egmundenses* Handuitgave, ed. O. Oppermann, Utrecht 1933, p. 46 (148).
- 16) *OBSU*, dl. II, nr. 962, p. 350.
- 17) *OBSU*, dl. II, nr. 848, p. 268.
- 18) *OBSU*, dl. II, nr. 857, p. 279.
- 19) *OBSU*, dl. II, nr. 1066 p. 423.
- 20) C. Dekker, *Odijk. Van Parochie tot Parochie*, Hilversum, 1964, p. 21.

Het verhaal bij het materiaal

Een kennismaking met de archeologische studieverzameling van de Utrechtse universiteit

De archeologische studieverzameling van de Utrechtse universiteit kan niet worden beschouwd als een klein museum. Noch de omvang, noch de aard van de collectie laten toe op museale wijze een representatief beeld van de Oudheid op te roepen. Evenmin is het mogelijk aan het materiaal in deze verzameling in kwalitatief opzicht de eisen te stellen die gewoonlijk gelden voor een museum.

Dit betekent niet dat aan een universitaire studiecollectie, naast de bestaande openbare verzamelingen, een zelfstandige plaats kan worden ontzegd. Aan opbouw en samenstelling liggen andere gezichtspunten ten grondslag. Bij aankoop en uitbreiding wordt niet gestreefd naar volledigheid op een bepaald gebied, noch naar selectie van esthetisch aantrekkelijke stukken. De nadruk bij de keuze ligt voornamelijk op de wetenschappelijke kwaliteiten van het materiaal: gezocht wordt naar voorwerpen en fragmenten die op grond van bepaalde eigenschappen verbonden aan de vorm, de voorstelling, een opschrift, het gebruik, de herkomst of de verspreiding, vragen oproepen, die aanleiding geven tot nader onderzoek.

De tentoonstelling „Het verhaal bij het materiaal” die door studenten van het Utrechtse archeologisch instituut werd samengesteld, stelt zich ten doel de bezoeker in woord en beeld een indruk te geven van enkele van deze vragen.

Bij elk voor de tentoonstelling gekozen voorwerp is een afgerond onderzoekthema bepaald. Gecombineerd tot een geheel, maken deze zelfstandige thema's duidelijk, op welke wijze een studieverzameling binnen onderwijs en onderzoek functioneert en vanuit welke uiteenlopende gezichtspunten het daarin (op grond van een weloverwogen keuze) bijeengebrachte materiaal ten dienste van de archeologische opleiding kan worden gebruikt.

M. Asselbergs-van Ophem

„Het verhaal bij het materiaal”, 17 maart t/m 18 mei. Universiteitsmuseum, Trans 8, Utrecht. (tel. 030-33 21 14 tst 133).

Het museum is geopend ma t/m vr 10-17 u; zo 14-17 u. Zaterdag gesloten. 4 t/m 7 april gesloten. Catalogus verkrijgbaar.